

שיטת רש"י ב"יפת תואר"

- א. מהי "יפת תואר".
ב. מקור רש"י.
ג. דעת תוס' בהבנת רש"י וקושיותיו. ו. הוכחה השיטה.
ד. בעיות בהבנת התוס'.

א. מהי "יפת תואר"

נאמר בפרשת "כי-תצא":

"(י) כי תצא למלחמה על איביך ונתנו ה' אלהיך בידך ושבת שבינו:
(יא) וראית בשביה אשת יפת תאר וחשקת בה ולקחת לך לאשה:
(יב) והבאתה אל תוך ביתך וגלחה את ראשה ועשתה את צפרניה:
(יג) והסירה את שמלת שביה מעליה וישבה בביתך ובכתה את אביה
ואת אמה ירח ימים ואחר כן תבוא אליה ובעלתה והיתה לך לאשה:
(יד) והיה אם לא חפצת בה ושלחתה לנפשה ומכר לא תמכרנה בכסף
לא תתעמר בה תחת אשר עניתה:"¹

בעיון ראשוני במקורות אלו, יעלה דין העוסק בלוחם ישראלי הנמצא במלחמה ועומד מול פיתוי גדול - אישה נוכריה יפה² המכונה - "יפת תואר". התורה מבינה לחולשתו של הלוחם ומתירה לו אותה בתנאי שיביאה אל ביתו וינבלה ע"מ שתתגנה עליו ורק אז יוכל לקחתה.

¹ דברים פרק כא' פסוקים י"ד'.

² הגדרת יפת תואר היא סובייקטיבית כמובן - יפת תואר בעיניו.

ומסביר רש"י:

"ולקחת לך לאשה - לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע. שאם אין הקב"ה מתירה ישאנה באיסור. אבל אם נשאה, סופו להיות שונאה, שנאמר אחריו³ 'כי תהיין לאיש' וגו' וסופו להוליד ממנה בן סורר ומורה, לכך נסמכו פרשיות הללו"

ובהמשך:

"והיה אם לא חפצתה בה - הכתוב מבשרך שסופך לשנאותה"

בענין זה יש לדון בשני עניינים, מה העצה נגד היצר הרע שהתורה נותנת פה? ומה המשמעות של דברי חז"ל ובעקבותיהם רש"י בביאור הלכה לא פשוטה הזו?

וכן תמוה - מדוע רש"י מסביר ששני פסוקים מזהירים אותנו את אותה האזהרה, קרי, השנאה העתידית של אותו לוחם, והרי בכל התורה כולה הסתפקנו בסמיכות פרשיות? נסיון תשובה כגון רצון התורה להדגיש את האזהרה על ידי חזרה עליה פעמיים - ידחה שהרי בכל התורה לא מצינו אזהרה כפולה אלא בדיני עונשין - ואכמ"ל.

ב. מקור רש"י

המקור לדברי רש"י נמצא בגמרא בסנהדרין:

"איבעיא להו: כהן, מהו ביפת תואר? חידוש הוא - לא שנא כהן ולא שנא ישראל, או דילמא שאני כהנים - הואיל וריבה בהן מצות יתרות? רב אמר: מותר, ושמואל אמר: אסור.

בביאה ראשונה - דכ"ע לא פליגי דשרי, דלא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע. כי פליגי - בביאה שניה, רב אמר: מותר, ושמואל אמר: אסור. רב אמר מותר, הואיל ואישתריא אישתרי. ושמואל אמר אסור, דהא הוא לא גיורת, וגיורת לכהן לא חזיא. א"ד: בביאה שניה - כ"ע לא פליגי דאסירא, דהוא לא גיורת, כי פליגי - בביאה ראשונה, רב אמר: מותר, דהא לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע. ושמואל אמר: אסור, כל היכא

³ פסוק טו'.

דקרינא ביה והבאתה אל תוך ביתך, קרינא ביה וראית בשביה, כל היכא דלא קרינא ביה והבאתה אל תוך ביתך, לא קרינא ביה וראית בשביה. ת"ר: וראית בשביה - בשעת שביה. אשת - ואפילו אשת איש. יפת תואר - לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע, מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבילות⁴. וחשקת - אע"פ שאינה נאה. בה - ולא בה ובחברתה. ולקחת - ליקוחין יש לך בה. לך לאשה - שלא יקח שתי נשים, אחת לו ואחת לאביו, אחת לו ואחת לבנו. והבאתה - מלמד שלא ילחצנה במלחמה.⁵

הגמרא דנה בעניינים שונים המבדילים בין כהנים לבין ישראלים לגבי חיוב מצוות וזכויות בהם. בין היתר שואלת הגמרא מה דין כהן ביפת תואר? האם האפשרות לקחת שביה לאשה, נתונה רק לישראל, אבל לכהנים לא קיימת האפשרות מפאת יחודם, או שמא דינם שווה?

הגמרא מחלקת חילוק מעניין בין ביאה ראשונה לביאה שניה. חילוק זה אינו ניכר מן הפסוקים, ומעורר את השאלה המתבקשת - מהי ביאה ראשונה ומהי ביאה שניה?

דעת רש"י אינה ברורה מדבריו:

"בביאה שניה - שכבר נתקררה רוחו.

והבאתה אל תוך ביתך - לקיימה.

שלא ילחצנה במלחמה - לבא עליה."

ברור הוא, שביאה אסורה במלחמה. ומתוך האיסור ללחוץ עליה לביאה במלחמה נראה שביאה ראשונה מותרת רק בביתו לאחר כל המעשים הנדרשים, והנישואים.

⁴ הכוונה במשפט "מוטב שיאכלו..." היא שבמצב שמונח לפנינו בשר תמותות (=גוססות, רש"י), אע"פ שבשר זה נחשב למאוס ואין לאכלו, אמרו חז"ל שאם כבר אוכלים בשר מאוס עדיף שהבשר יהיה שחוט.
⁵ דף כא' ע"ב - כב' ע"א.

ג. דעת תוס' בהבנת רש"י וקושיותיו

כך גם דעת תוס"י⁶ בהבנת דברי רש"י (ולפרשנותו זו מסכימים אף הרא"ם, גור אריה, וכן משמע מה"צידה לדרך").
 תוס' מבין מדברי רש"י שביאה ראשונה מותרת רק לאחר כל תהליכי הגיור הנזכרים במקרא⁷. מתוך כך הוא מעלה על רש"י ארבע קושיות:

1. רש"י פירש שכל ההיתר ביפת תואר בא נגד יצר הרע, והרי אם על הלוחם לחכות עד סוף המלחמה וחדש נוסף לסיום תהליכי הגיור, מה הועילה התורה בתקנה זו - הרי היצר הרע בוער במלחמה, וזהו מקור ההיתר⁸.

2. אם יפת תואר מותרת רק כשהיא גיורת - למה קוראת לה הגמרא בשם "בשר תמותות", כלומר בדיעבד? והרי אם היא התגיירה הרי היא מותרת לכתחילה!

3. ממעשה תמר ואמנון⁹ חובה להבין לשיטת רש"י, שמעכה התעברה לדוד כשהיא עוד היתה גויה ולכן לא היה דוד מונע את תמר מאמנון¹⁰, כיון שבת עובדת כוכבים אינה נחשבת בתו של האב כי אם של האם בלבד. ולכן הקשר המשפחתי האפשרי היחיד בין אמנון ותמר מתבטל. כל זה אפשרי רק אם דוד אכן בא על מעכה עוד בגיותה¹¹ - מה שבלתי אפשרי לדעת רש"י, שאוסר ביאה כזו.

⁶ קידושין כב' ע"א.

⁷ יש לעיין, אם גם לדעת רש"י אלו הם תהליכי גיור או שיש לעשות חוץ מזה גיור נוסף מה שעשוי לפתור את הקושיה. אך לא מצאתי שום ראיה לשיטה זו ברש"י ושום פרשן שסובר שאין לקרוא לתהליך הנזכר במקרא גיור. ע"כ לא אמשיך בדרך זו אם כי אין לפסול אותה על הסף.

⁸ כי היתר זה נזכר אך ורק בענין המלחמה.

⁹ הגמרא בסנהדרין (דף כא' ע"א) קובעת שתמר היתה בת יפת תואר, כלומר, מעכה אמה היתה נשואה לדוד מהיתר "יפת תואר". אמנון היה בנו של דוד מאחינועם היזרעאלית. אחרי הולדת תמר נולד אבשלום לדוד ג"כ ממעכה. הקשר המשפחתי היחיד (אם ישנו) בין תמר לאמנון הוא דרך אביהם המשותף - דוד.

¹⁰ תמר מנסה למנוע מאמנון לבצע את רצונו בטענה שהם יכולים לעשות זאת בהיתר שהרי אם אמנון יבקש מדוד - דוד יסכים: "דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך".

¹¹ בהיותה גויה - כלומר, במלחמה.

4. מה טעם החילוק שעושה הגמ' בין ביאה ראשונה ושניה - הרי שתיהן מותרות רק לאחר הנישואין.
מתוך קושיות אלו חולק תוס' על רש"י ואומר כי:
"נראה לר"ת דביאה ראשונה מותרת במלחמה אבל ביאה שניה אסורה עד שתהיה בביתו גיורת".

לשיטת רש"י מתרץ תוס' את שלושת הקושיות הראשונות:

1. היתר התורה לבעילת השבויה לאחר המלחמה וכל המעשים, אמור לספק נשק להתמודדות עם היצר הרע לכל התקופה הבעייתית - על סמך "פתו בסלר"¹².
2. כיון שסוף סוף אותה הגיורת - שבויה היא, הרי יש מקום להניח שגיורה לא היה בהכרח בלב שלם, ועל-כן יש בו משהו פגום, וזה מה שמוביל את הגמרא להעמידה במצב דיעבד.
3. לא בטוח כלל שתמר אכן היתה בתו של דוד. יתכן שמעכה אמה, נתעברה ונשאה אותה בקרבה עוד לפני שדוד בא עליה. ומה שנאמר אח"כ בענין תמר "ועליה כתנת פסים כי כן תלבשן בנות המלך"¹³, כלומר, שתמר נקראת בת המלך, יש לומר כך כיון שתמר גדלה בבית דוד המלך.

אבל השאלה הרביעית נשארת בצ"ע מצד תוס'.

א"כ הוא מציין שמחלוקת זו¹⁴ מובאת כבר בירושלמי בין ר' יוחנן לרב.

¹² היתר "פתו בסלר" מסתמך על ההנחה הפסיכולוגית, שאדם שיש בידו את האפשרות למעשה מסוים, באופן טבעי כבר לא בוער בו החשק לבצע את אותו המעשה בו ברגע. מה שאין כן אדם שאין בידו האפשרות. כגון, אדם רעב שמונח לפניו סל מלא במאכלים, לא יתאוה לאוכלם בו ברגע, אלא יוכל להמתין זמן מה. ואילו אדם רעב בלי אותו הסל, דווקא הוא יחשוב רק על אוכל.

¹³ שמואל ב' פרק יג' פסוק יח'.

¹⁴ בין רש"י לר"ת בענין היתר ביאה ראשונה.

ד. בעיות בהבנת התוס'

ע"פ הבנת תוס' את רש"י אנו נתקלים בעוד מספר בעיות:

1. פסוק יד' - "והיה אם לא חפצת בה, ושלחת לנפשה ומכר לא תמכרנה בכסף, לא תתעמר בה תחת אשר עניתה" - תמוה ביותר שהרי אם מותרת השבויה רק לאחר גיור ונישואין מה חידשה התורה באומרה לנו שאסור למכרה בכסף ואסור להתעמר בה? ועוד שיש לשלחה? הרי לאחר הנישואין היא ככל אשה שאסור למכרה ויש לשלחה. ואם הפסוק מדבר בזמן שלפני הביאה הראשונה - הרי היא עוד שבויה ככל השבויות ומדוע אסור למכרה? ומדוע התורה אוסרת זאת "תחת אשר עינתה", הרי הוא לא עשה לה כלום!

2. רש"י בפרשנותו למקרה אמנון ותמר אומר:

"שמותרת אני לך לפי שנתעברה בי אמי כשהיא נכרית יפת תואר שלקחה דוד במלחמה ומי שיש לו בן או בת מן שפחה אינו בנו לכל דבר"¹⁵

ומפרוש זה יוצא שמעכה נבעלה ע"י דוד עוד במלחמה - לפני גיורה, מה שסותר לחלוטין את מאמר רש"י בקידושין.¹⁶

3. הגמ' בסנהדרין דנה בתמר:

"ואמר רב יהודה אמר רב: תמר בת יפת תואר היתה, שנאמר 'ועתה דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך'. ואי סלקא דעתך בת נישואין הואי, אחתיה מי הוה שריא ליה? אלא שמע מינה בת יפת תואר היתה!"¹⁷

ומסביר רש"י בהוה אמינא:

"תמר - אחות אבשלום - בת יפת תואר היתה, קודם שנתגיירה בלב שלם מעכה אמו, ילדה לו לדוד את תמר, והיתה אצלו בתורת יפת תואר".

¹⁵ שמואל ב' פרק יג' פסוק יג'.

¹⁶ כב' ע"א: "שלא ילחצנה במלחמה - לבא עליה"

¹⁷ כא' ע"א.

ע"פ רש"י זה ניתן להבין את שיטתו כתרונן תוס' את רש"י בקידושין¹⁸, אך עלינו לזכור שכאן רש"י מסביר רק ההו"א ואילו במסקנת הגמ' אומר רש"י: "מי הוה שרייה ליה אלא שמע מינה - עדיין לא נתגירה אמו כשילדתה, ותנן: ולד שפחה וכותית מישראל - אין לו קורבת אב"¹⁹...". מכאן ודאי משמע שרש"י טוען שאכן מעכה עוד היתה בגיורתה כשודד בא עליה.

ה. הצעת שיטה חדשה ברש"י

לאור כל הקשיים הנ"ל, קשה ביותר להבין כיצד הבין תוס' את רש"י בצורה זו. ולכן אולי אפשר להציע דרך חדשה בהבנת רש"י.

הרמב"ם כותב בענין יפת תואר כך:

חלוצי צבא כשיכנסו בגבול העכו"ם... וכן בועל אשה בגיורתה אם תקפו יצרו, אבל לא יבעלנה וילך לו, אלא מכניסה לתוך ביתו, שנאמר וראית בשביה אשת יפת תואר, ואסור לבעול אותה ביאה שניה עד שישאנה: ...ומנין שלא ילחצנה במלחמה, שנאמר והבאתה אל תוך ביתך, יכניסה למקום ואח"כ יבעול: ...וכיצד דין ישראל ביפת תואר, אחרי שיבעלנה ביאה ראשונה והיא בגיורתה, אם קבלה עליה להכנס תחת כנפי השכינה מטבילה לשם גרות מיד, ואם לא קבלה תשב בביתו שלשים יום... נתעברה מביאה ראשונה הרי הולד גר, ואינו בנו לדבר מן הדברים מפני שהוא מן העכו"ם, אלא בית דין מטבילין אותו על דעתם, ותמר מביאה ראשונה של יפת תואר היתה, אבל אבשלום נולד מאחר הנישואין, נמצאת תמר אחות אבשלום מאמו ומותרת להנשא לאמנון, וכן הוא אומר דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך.²⁰

¹⁸ שהרי גם רש"י מזכיר את ענין הגיור שלא בלב שלם.

¹⁹ כלומר הוא לא מיוחס לאביו אלא רק לאמו.

²⁰ הלכות מלכים פרק שמיני.

דעת הרמב"ם, א"כ שונה לכאורה הן מרש"י והן מר"ת. הרמב"ם סובר שאכן במלחמה אסורה הביאה אלא יש להביאה למקום אחר (מטעמים שונים) ושם לבעלה - עוד לפני שמביאה לביתו ומגיירה ע"י עשיית כל המעשים הנ"ל. לאחר הביאה הזו, אסורה אותה שבויה עד שתתגייר ותנשא לשובה.

הרמב"ן מתמצת את שיטת הרמב"ם:

"... ויש לפרש במלחמה אסור, כלומר כל זמן שהם במחנה כענין 'ולא יראה בך ערות דבר' ומשהביאה לביתו ביאה ראשונה מותרת קודם גירות, והרב משה הספרדי ז"ל²¹ כתב: 'ומנין שלא ילחצנה במלחמה שנאמר: 'זהבאתה' - יכניסנה למקום פנוי ואח"כ יבעול' וכן כתב: 'ואסור לבעול אותה ביאה שניה עד שישאנה'..."²²

נראה לי לומר שכך גם דעת רש"י ביפת תואר. וכך גם מתיישבות הקושיות:

1. פסוק יד' - "והיה אם לא חפצת בה, ושלחת לנפשה ומכר לא תמכרנה בכסף, לא תתעמר בה תחת אשר עניתה" - מתיישב, כיון שנוכל לומר שהוא עוסק בתקופה שבין הביאה הראשונה לבין זמן הגירות והנישואין. בתקופה זו השבויה אינה אשה ככל הנשים, כיון שלא התגיירה ונישאה לו, ואילו גם שבויה רגילה אין היא, כיון שהוא בא עליה ושינה את מעמדה.
2. פירוש רש"י למקרה אמנון ותמר מתיישב יפה. דוד אכן בא על מעכה בגיותה, ואפי' בזמן המלחמה, רק שלא עשה זאת בתוך המחנה אלא "הכניסה למקום ואח"כ בעל".
3. כמו שכתבתי בסעיף 2, אכן מעכה עוד לא נתגיירה ולכן מותרת תמר לאמנון.
4. וכן מובן החילוק שעושה הגמ' בין ביאה ראשונה לשניה.

²¹ הרמב"ם.

²² קידושין כא' ע"א.

ו. הוכחת השיטה

כעת חובה עלי להוכיח שכך אכן סובר רש"י.

נראה שאפשר לראות זאת בפשטות מדברי רש"י על הפרשייה, ובהבדל שבין פרושו את פסוק יא לבין פרושו בפסוק יד':

"(יא) ... אבל אם נשאה, סופו להיות שונאה, שנאמר אחריו כי תהיין לאיש וגו'..."
 "(יד) ... הכתוב מבשרך שסופך לשנאותה"

פסוק יא' - וראית בשביה אשת יפת תואר וחשקת בה ולקחת לך לאשה" - ע"פ הבנת רש"י, בא ככותרת כללית לעניין יפת תואר ובו ההיתר בצורתו הסופית - "ולקחת לך לאשה" - נישואין, שלדעת רש"י אכן יבואו לאחר שיביאה לביתו, והיא תנבל עצמה וכו'. בפסוק יד' מטפלת התורה בתשוקתו של אותו לוחם בעת המלחמה. על-כן מובנת כפילות העניין בתורה - פעם כהיתר כללי ופעם כטיפול זמני עד סיום תהליכי הגיור ושאר החיובים.

עוד הוכחה לשיטה זו ניתן למצוא בקידושין - שם רש"י מפרש - "שלא ילחצנה במלחמה - לבא עליה" - דווקא במלחמה לא אבל במקום פנוי כן.

וראיתי עוד הוכחה לשיטה זו ברש"י במילותיו בפסוק יא' - "אבל אם נשאה", לכאורה המילה "אבל" מיותרת שהרי היה צ"ל "ואם נשאה", אא"כ נבין את פסוק יד' - "והיה אם לא חפצת בה..." כהיתר הזמני עד הנישואין, הרי ששם התורה אומרת לאותו לוחם שהוא ישנא את שביתו ועל כן עליו לשלחה, או אז מתאים המשפט ברש"י "אבל אם נשאה סופו להיות שונאה" שהייתי חושב שכל בשורת התורה על שנאת השבויה תהיה תקפה לשלב הביניים שבין הבעילה לנישואין אבל אם תנשא לו, הרי שהוכיח את אהבתו לה, לכן בא הכתוב ואומר לנו - "אבל אם נשאה" - ולא שלחה - "סופו לשנאה".

א"כ, הפרשייה ע"פ הבנתנו החדשה ברש"י, עוסקת בתחילתה בענין הכללי של היתר יפת תואר וסיבתו, וכן מפרטת לנו התורה מה התהליך שעל השבויה לעבור לפני שתהיה מותרת כאישה ללוחם השובה אותה. לאחר מכן מזהירה התורה את מי שינצל את היתר הזמני של הביאה הראשונה, שאם הוא לא ירצה אותה אחרי הביאה הזו²³ - הוא כבר לא יוכל למכרה אלא יאלץ לשלחה.

²³ מה שהתורה מניחה שסביר שיקרה כיון שכל ההיתר הוא רק לביאה ראשונה ואז אמור לשקוט היצר וממילא הוא לא יחפוץ בה יותר.